

УДК 373.5:68

А.М. Коляда

**Вплив навчально-виховних факторів на формування
готовності до фермерської діяльності у старшокласників
сільських шкіл**

В статті з'ясовано зовнішні та внутрішні фактори, які позитивно впливають на динаміку рівня психологічної готовності учнів сільських шкіл до майбутньої діяльності в фермерському господарстві.

Реформування сільськогосподарського виробництва в значній мірі пов'язане з розвитком фермерства, участю в ньому підготовленої, енергійної, працелюбної молоді, яка повинна бути перш за все психологічно готовою до життя на селі, займатись сільськогосподарською працею, дбати як про свій добробут, так і державний. Проблема виховання такої готовності є важливою і складною. Її вивченню присвячені дослідження багатьох вчених психологів і педагогів (В.Г. Гетта, Г.С. Зікій, Т.В. Кудрявцев, А.О. Кучерявий, В.С. Люлька, Н.Ю. Матяш, В.В. Мачуський, О.В. Мельник, С.В. Мельников, В.А. Моляко, О.І. Мороз, Н.О. Пасічник, Б.Д. Тушинова та ін.). В них розкриваються специфіка трудового виховання і навчання дітей, загальні закономірності формування психологічних, моральних і трудових якостей учнів у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи, встановлюється взаємозв'язок цілей, мотивів та інтересів у виникненні стану психологічної готовності особистості до сільськогосподарської праці. Проте багатоаспектність цієї проблеми, особливості нашого села, демографічна ситуація на селі потребують своєчасного з'ясування ще багатьох проблем. Однією з них є проблема формування готовності сільської молоді до фермерської діяльності. Вивченню даної проблеми присвячене проведене нами дослідження.

На першому етапі дослідження, що проводилось на базі загальноосвітніх навчальних закладів Коропського, Новгород-Сіверського та Борзнянського районів Чернігівської області, важливе місце займав констатуючий експеримент, під час проведення якого було вивчено 158 творів на теми вибору професій старшокласниками та їх відношення до праці в фермерському виробництві,

проаналізовано 286 анкет, проведено 27 індивідуальних і групових бесід. Це дало можливість вивчити життєві плани сільських школярів, їх відношення до праці, мотиви вибору професії, виявити особливості впливу різних джерел інформації і засобів, стимулюючих психологічну готовність особистості до ведення фермерського господарства.

Дослідження показало різне відношення учнів до фермерської діяльності. Так, близько 40,0% учнів позитивно відносяться до даного виду праці, решта – індіферентно або негативно.

З'ясуванню причин, що зумовлюють індіферентне або негативне відношення до ведення діяльності в сільському господарстві, сприяло вивчення мотивів праці.

Мотиви вибору учнями фермерської праці як майбутньої трудової діяльності розмістилися в такій послідовності: інтерес до управління сільськогосподарською технікою (28,1%), матеріальні міркування (21,4%), прагнення бути фермером (9,1%), інтерес до даної праці (8,2%), наявність відповідних здібностей (8,2%), бажання приносити користь суспільству (6,3%), наявність досвіду роботи в сільському господарстві (5,8%), рекомендації вчителів (5,4%), сімейні традиції (3,5%), поради рідних, друзів (3,5%), випадковий вибір (0,5%).

Отримані дані свідчать про те, що домінуючими мотивами вибору фермерської праці як майбутньої трудової діяльності є інтерес до техніки, та можливість постійного заробітку. Проте, як показує дослідження, вчителі сільських шкіл далеко не завжди сприяють виникненню і формуванню бажаної сукупності мотивів, часто не роблять достатнього впливу на формування професійної придатності школярів, їх здібностей до певних видів праці в сільському господарстві. Разом з тим існують реальні можливості у виявленні та цілеспрямованому стимулюванні неусвідомлюваних мотивів сільськогосподарської праці.

У зв'язку з цим стає очевидною необхідність проведення значної роботи, направленої на зміну ситуації, що склалася в трудовому вихованні учнів. Проведений нами формуючий експеримент і був направлений на стимуляцію активної участі кожного старшокласника у навчально-виховних заходах,

сільськогосподарській діяльності та дослідній роботі за допомогою спеціально розробленої системи психолого-педагогічних дій з учнями для підвищення ефективності управління процесом формування їх психологічної готовності до фермерської діяльності. В ході нашого експерименту здійснювалася наступна робота:

а) виявлялися можливості стимулювання психологічної готовності учнів до фермерської праці на уроках профільного трудового навчання;

б) розроблявся зразковий план профорієнтаційної роботи в X-XI класах сільських загальноосвітніх шкіл в позаурочний час;

в) складався орієнтовний план і методика проведення з учнями індивідуальних та колективних бесід, зустрічей з керівниками фермерських господарств, фахівцями в галузі сільськогосподарського виробництва, екскурсій на фермерські господарства; конкурсів юних фермерів, вечорів запитань і відповідей, диспутів на теми: "Як знайти своє місце в житті?", "Яким я хочу бачити своє село в майбутньому?", "Ким бути і яким бути?", "Відомі люди фермерської праці" та ін.

г) готувалася тематика сільськогосподарських дослідів і методика їх проведення;

д) підбиралася серія виробничих завдань, які поступово ускладнювались;

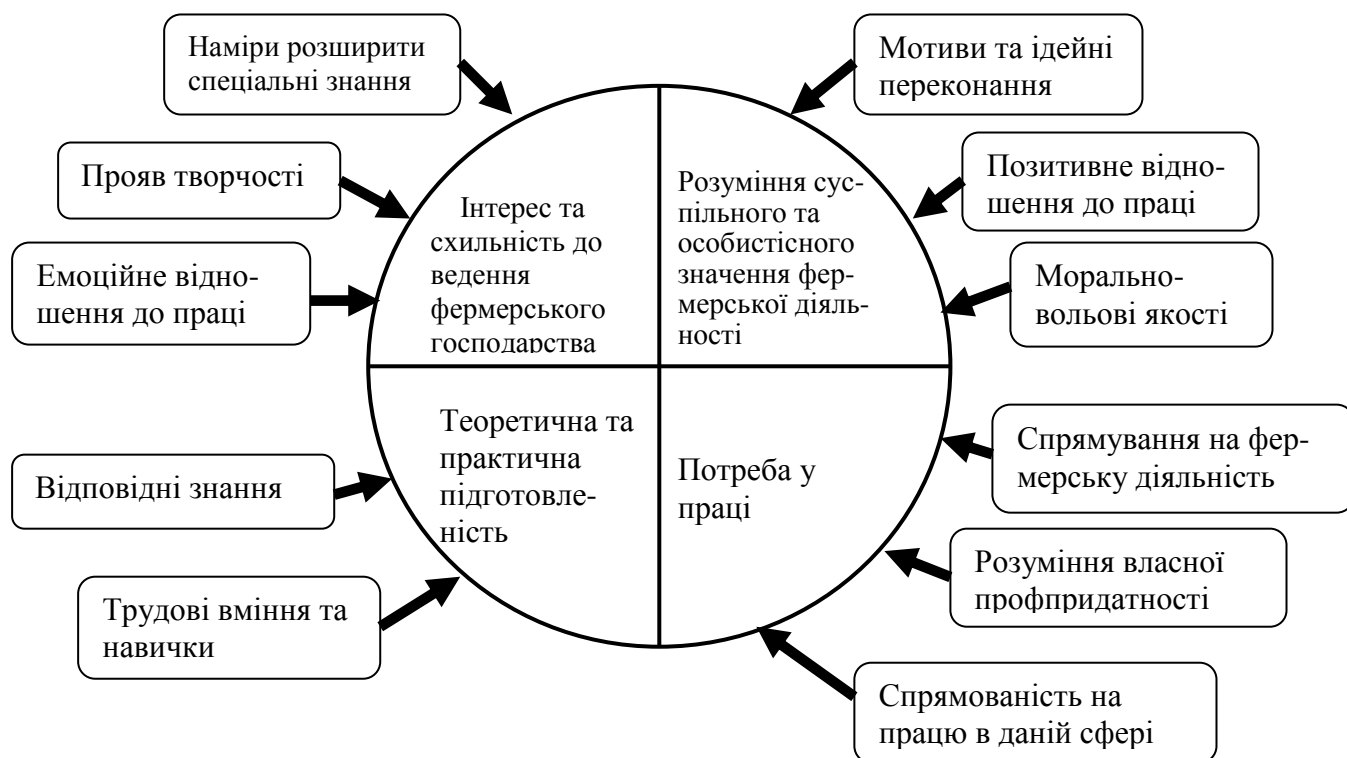
е) готувалася програма психолого-педагогічної освіти батьків учнів експериментальних класів.

В результаті проведення констатуючого експерименту нами була виявлена структура психологічної готовності особистості до фермерської діяльності, яка представлена в схемі 1.

Виходячи з аналізу даної структури ми виділили наступні основні критерії психологічної готовності випускника сільської загальноосвітньої школи до фермерської діяльності: усвідомлення суспільної та особистісної значущості фермерської праці, працьовитість, активність, витривалість, здатність швидко пристосовуватися до змін в робочому навантаженні та змісті роботи, інтерес до ведення фермерського господарства, творче відношення до праці, знання

основних технологічних та економічних процесів, наявність трудових умінь і навичок, прагнення вибрати професію фермера.

Схема 1.

Структура психологічної готовності особистості до фермерської діяльності.

Для проведення формуючого експерименту була розроблена методика розподілу учнів на групи. Початковими даними були виявлені нами відмінності учнів, які брали участь в експерименті. Ознаки, які підлягали діагностуванню, включали як індивідуально-психологічні особливості, що мають відношення до успішного ведення фермерського господарства, так і пов'язані з даною діяльністю знання, уміння й навички.

Психологічне діагностування проводилося за допомогою анкетування, спостереження і створення експериментальних ситуацій.

Вивчення індивідуально-психологічних відмінностей за допомогою психодіагностичних методів дало можливість розділити учнів експериментальних класів на три групи. До першої групи увійшли учні, які мали стійку орієнтацію на ведення фермерського господарства, необхідні знання, уміння, навички, глибоке розуміння суспільної значущості даної праці. Їм властиві такі якості, як працьовитість, ініціатива, уміння долати труднощі в роботі, здатність швидко

приспосовуватися до змін в робочому навантаженні та змісті роботи. До другої групи були віднесені учні, які суспільну та особистісну значущість даного виду трудової діяльності усвідомлювали недостатньо, мали нестійкий інтерес до неї, у них не завжди виявлялося позитивне відношення до сільськогосподарського виробництва, завдання виконували без ініціативи. Третю групу склали учні, для яких виконувана праця не представляла особистісної значущості. При наявності певних знань, трудових умінь та навичок у фермерстві вони проявляли індиферентне або негативне відношення до нього.

Основною метою даного дослідження було прагнення досягти оптимальної динаміки кожного члена групи від початкового до вищого рівня психологічної готовності до фермерської діяльності під впливом психолого-педагогічних дій, спрямованих на корекцію і в необхідних випадках перебудову їх особистісних професійних планів.

Робота із старшокласниками експериментальних класів велася в наступних напрямках:

- психологічна готовність школярів до фермерської діяльності стимулювалася і підтримувалася спеціально організованими навчально-виховними заходами, виконанням завдань виробничого характеру, розширенням і поглибленням сільськогосподарських знань на уроках профільного трудового навчання, на факультативних заняттях та гуртках;

- застосовувалася спеціальна організація певних видів фермерської діяльності, що сприяла розвитку схильності до неї, засвоєння знань, формування умінь та навичок (виробничі змагання між учнівськими командами, сільськогосподарська дослідна робота, конкурси на краще виконання виробничого процесу і т. п.).

На цьому ж етапі дослідження були визначені напрямки в проектуванні змістовної діяльності педагогічних колективів та вивчені позиції батьків учнів експериментальних класів по відношенню до життєвих перспектив їхніх дітей.

Аналіз матеріалів дослідження показав, що значна кількість батьків (53,0%) брала активну участь в професійному самовизначенні своїх дітей, орієнтуючи їх

на здобування вищої освіти з престижних професій, незалежно від їх нахилів, інтересів, психофізіологічних можливостей; певна частина батьків (39,0%) не цікавилася навчанням дітей, їх участю в праці та підготовкою до майбутньої трудової діяльності і лише 8,0% батьків орієнтували своїх дітей на майбутнє заняття фермерською діяльністю.

Згідно розробленим нами рекомендаціям робота з батьками експериментальних класів здійснювалася в напрямку ознайомлення їх з основними положеннями педагогіки і психології та методами виховання позитивного відношення до праці відповідно до вікових й індивідуальних особливостей учнів.

Повторне діагностування батьків показало, що в результаті проведення роботи в експериментальних класах було подолано невідповідність між основними чинниками вибору майбутньої трудової діяльності старшокласниками: а) власні професійні плани учнів; б) їх нахили; в) плани їх батьків; г) потреба села в кваліфікованих фермерах.

В процесі проведення педагогічними колективами роботи по запропонованій схемі враховувався рівень розвитку структурних компонентів психологічної готовності особистості до фермерської діяльності. Робота проводилася диференційовано з учнями виділених груп.

Так, в роботі з учнями першої групи завдання полягало в тому, щоб направити їх на поглиблену підготовку до даного виду діяльності. Вони залучалися до сільськогосподарської дослідної роботи, на уроках трудового навчання вивчали спеціальні агротехнічні та зоотехнічні прийоми, питання механізації фермерського виробництва, перспектив його розвитку. Учні цієї групи захищали реферати з питань селекції, агротехніки, економіки, механізації виробничих процесів у фермерстві та ін. При залученні учнів до діяльності враховувалися їх бажання та здібності. Спонукаючи їх до ведення фермерської діяльності, враховуючи індивідуальні інтереси, використовуючи творчі роботи як засіб стимуляції пізнавальної активності і професійної спрямованості, поглиблюючи знання, уміння і навички, – тим самим ми сприяли розвитку

особистісних якостей, які входять до структури психологічної готовності учнів до фермерської діяльності.

Другу групу учнів залучали до різноманітних видів сільськогосподарської праці з метою виявлення їх нахилів. З огляду на те, що у них був слабо розвинений інтерес до фермерської діяльності, ці учні залучалися до проведення цікавих сільськогосподарських дослідів у рослинництві та тваринництві. Завдання, які подавалися учням, постійно ускладнювались, захоплювали і спонукали старшокласників до пошуку рішення, розвивали стійкий інтерес до даного виду діяльності. Позитивне відношення до фермерської праці формувалося на основі підвищення самостійності учнів та їх активності в процесі вирішення завдань виробничого характеру. Особливо продуктивними були ті завдання, які виникали, безпосередньо в процесі роботи і були пов'язані з встановленням причинно-наслідкових зв'язків, знаходженням причин браку, плануванням своєї роботи, підвищенням врожайності і т.п. В процесі вирішення таких завдань учні отримували та удосконалювали нові знання, в їх формувалося вміння ставити мету, контролювати і регулювати виконання трудових завдань у веденні фермерського господарства, самостійно оцінювати успішність своєї роботи і тим самим стимулювати саморегуляцію і формувати культуру праці.

При проведенні роботи з учнями третьої групи, для яких фермерська діяльність не становила особистісної значущості, створювалися ситуації вибору соціально значущої дії в умовах зіткнення мотивів з метою вивчення трансформування мотивів у вчинки. В процесі роботи заохочувався кожен позитивний прояв, що сприяло нормуванню суспільно цінних мотивів поведінки. Враховуючи те, що ефект зовнішнього впливу на учнів залежить від наявних особистісних установок, ми будували виховні заходи таким чином, щоб викликати в мотиваційній сфері учня протиріччя між присутніми негативними мотивами фермерської діяльності і позитивними зовнішніми діями.

Порівняльний аналіз констатуючого і формуючого експериментів, проведений за допомогою усного та письмового опитування учнів, бесід,

спостережень показав бажані зміни в сформованості психологічної готовності до фермерської діяльності старшокласників експериментальних класів.

В результаті проведеного нами формуючого експерименту зафіксувалися динамічні зрушення в мотиваційній сфері респондентів: мотиви трудової діяльності в фермерському виробництві стали стійкішими, дієвішими і домінуючими. В ході цілеспрямованих дій у більшості старшокласників змінилося в позитивну сторону відношення до участі у фермерській діяльності, підвищилася активність, ініціатива і творче відношення до виконання трудових завдань, змінилися емоційні установки до праці на селі.

Кількісна характеристика зміни рівнів психологічної готовності учнів експериментальних та контрольних класів до фермерської діяльності представлена в таблиці 1.

Таблиця 1.

Зміна рівнів психологічної готовності до фермерської діяльності учнів експериментальних і контрольних класів після проведення дослідження

Група	Експериментальні класи				Контрольні класи			
	До експерименту		Після експерименту		До експерименту		Після експерименту	
	Абсолютне число учнів	У % до загальної кількості учнів	Абсолютне число учнів	У % до загальної кількості учнів	Абсолютне число учнів	У % до загальної кількості учнів	Абсолютне число учнів	У % до загальної кількості учнів
1	23	16,3	53	37,6	40	27,5	46	31,7
2	80	56,7	58	41,1	81	55,8	76	52,4
3	38	27	30	21,3	24	16,5	23	15,9

У експериментальних класах, в порівнянні з контрольними, після проведення експерименту переважала кількість учнів в групах відносно високого рівня психологічної готовності до фермерської діяльності. Серйозні зрушення відбулися у старшокласників, віднесених за наслідками попереднього дослідження до групи середнього рівня. У контрольних класах відбулися незначні зміни: лише одиниці перейшли з другої групи в першу. У третій групі (віднесеній до низького рівня готовності) частина учнів перемістилася до високого рівня психологічної готовності до фермерської діяльності, решта – до середнього. Серед учнів контрольних класів у цій групі фактично змін не виявлено.

Отже, впровадження розробленої нами системи психолого-педагогічних засобів в експериментальних класах дало позитивний ефект у порівнянні з роботою, яка проводилася зазвичай. Необхідно наголосити на якісних відмінностях впливу експерименту на різні групи учнів: у першій – спостерігалася тенденція до самовдосконалення, в другій – помітно підвищився інтерес до фермерської діяльності, вони стали більш охоче включатися в роботу, цікавитися фермерством, оволодівати необхідними для даної діяльності знаннями, і т.п. У більшості учнів другої та третьої груп відношення до ведення фермерського господарства зазнало позитивних змін.

В цілому проведене дослідження підтвердило припущення про те, що успішне формування психологічної готовності старшокласників сільських шкіл до фермерської діяльності можливе на основі систематичного і творчого використання спеціально розробленої системи психолого-педагогічних засобів навчання та виховання учнів з урахуванням вимог даного виду діяльності.

Подальше наше дослідження буде направлене на вдосконалення системи теоретичної й технологічної підготовки учнів до фермерської діяльності та перевірку її динаміки.

Література

1. Зікій Г.С. Психолого-педагогічні особливості структури готовності старшокласників до праці з автотракторною технікою / Г.С. Зікій // Наукові записки Нац. Пед. університету ім. М.П. Драгоманова.– К.: НПУ, 2000.– С. 104–110.
2. Кудрявцев Т. В., Влияние характерологических особенностей личности на динамику профессионального самоопределения Т.В. Кудрявцев, Сухарев А. В. // Вопр. психологии. 1985. № 1. С. 86-93.
3. Кучерявий А.О. Характеристика ставлення сільських школярів до фермерської праці / А.О. Кучерявий // Розвиток творчого потенціалу педагогів і школярів Донеччини: Зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., Донецьк, 3-4 листопада 1999 р. – Донецьк: КІТІС, 1999. – С. 220-222.
4. Тушинова Б.Д. Подготовка будущих фермеров в школе // Школа и производство.– 1995.– №5.– С.61.